

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 438. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608062782912/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

været i personalunion siden 1603. – *linvide Rytter*: Åk. 6,4. – *Contabtie-
rer*: lejesoldater. – *Puritaneer*: tilhængere af calvinismen, som den føres
til Skotland af landets reformator *John Knox* (ca. 1513-72). – *Dunbar*:
Cromwell besejrede de skotske royalister ved Dunbar 1650. – *Cromwell*:
Oliver C. (1599-1658), statsmand og hærfører. Var under borgerkrigen
1642-49 officer i parlamentshæren mod de royalistiske styrker og var
blandt den i 1649 henrettede konges dommere. Samme år blev royalis-
tiske oprør i Skotland og Irland slået ned. – *Mazarin*: Jules M.
(1602-61), fransk kardinal og statsmand; nedkæmpede 1648-53 de så-
kaldte *Fronister*, der gjorde oprør mod hans forsøg på at skabe en stærk
statsmagt.

- 286 *Pringsvold*: Johan P. (1654-1720), historiker, rigsantikvar. – *Robert Lichte-
ne*: (1631-92), var født i Finland af skotske forældre. L. indlagde sig store
fortjenester i det svenske hær under Karl X's og Karl XI's krige. – *Skot-
lands Ederdyr*: fiktiv lokalitet, dannet ved kombination af navnene Elgin
og Aberdeen, begge i Nordostskotland. – *Vilhelm af Oranien*:
(1650-1702), statholder i Nederlandene fra 1672, konge af England,
Skotland og Irland 1689-1702. Kæmpede både som statholder og som
konge mod den franske *Solkonger*, Ludvig XIV, som han slog i en ræk-
ke overraskende slag. – *Eugen af Savoyen*: (1663-1736), besejrede som
østrigsk fæltære tyrkerne ved Zenta 1697 og ved Beograd 1717.
Kæmpede desuden mod franske tropper i Den spanske Arvefølgekrig
1701-13. – *Volhynien*: landskab vest for Ukraine. – *Sarsener*: betegnelse
for folk af islamsk kultur. – *det gyldne Serah*: det tyrkiske hof. – *Moder
Valide*: Valide Sultan, regerende sultans moder. – *Harem*: egl. om de op-
vartende kvinder i det islamske paradis; her om sultanens harem. – *Ach-
med den III*: (1673-1736), den tyrkiske sultan, som Karl XII søgte at allie-
re sig med mod Ruslands Peter den Store. – *Wojwodén*: polsk og russisk
betegnelse for provinsgouvernør. – *Majster Erenan*: Michael E.
(1676-1714), svensk sprogforsker; fulgte som feldpræst Karl XII på tog-
tet mod Rusland og foretog 1711-13 en forskningsrejse gennem Lille-
asien videre til Ægypten, Palæstina og Syrien. – *Damaskus*: hovedstad i
det nuværende Syrien, der 1516-1918 var under tyrkisk herredømme. –
Patkul: Johann Reinhold P. (1660-1707), officer og statsmand fra Luf-
land. Han forlod sine tidligere svenske allierede og startede vekslende
alliancer mod Karl XII. Efter fredsslutningen med Karl XII udleverede
August II af Sachsen P. til svenskerne, der henrettede ham ved tadbræk-
ning. Henrettelsen blev berygtet for sin grusomhed. – *Carlpolis*: se n.r.s.
273. – *Mashonagh*: John Churchill, 1. hertug af Marlborough
(1650-1722), britisk feldtære; forhandlede med Karl XII 1707.
- 287 *Adrianopol*: tyrkisk by ved den græske grænse. – *Tule*: betegnelse for
nordlige områder. – *Kaledonieren* ... : se n.r.s. 285. – *Kontafjerens Rhete*:
kan hentyde til den tyske medaljør Johan R. (o. 1650), der havde været
ansat ved det svenske hof. – *Serenissimá*: titlen Serenissimus bruges i tysk
hofsprog om fyrster med lavere rang end konger. – *Orbinets Kirkes*:

under forfølgelserne i 1680'erne og 90'erne samlede sydfranske protestanter hemmeligt i de såkaldte «forsamlinger i ørkenen». – *Ludvig den XII's Dragonader*: indkvartering af dragonenheder, anvendtes 1681-98 af den franske regering til at tvinge protestanter til at overgå til katolicismen. – *Camoufletene*: betegnelse for de protestantiske oprørere, der 1702-05 rejste sig mod Ludvig XIV. – *kirasiske Syner*: århundredets mange krige affødte i sekterske kredse en forventning om 1000-årsrigets snarlige komme. – *Debuta*: efter den gammeltestamentlige profetinde D. (Dum. 4,4). – *Vilvoorde*: by i nordlige Belgien. – *Caroueltroende*: skismatisk retning, der i midten af det 17. årh. skilte sig ud fra den russisk-ortodokse kirke pga. indførte reformer. – *Antikrist*: Kristi modsætning, der skal komme til Jorden inden Gudsrigets endelige sejr. – *Jeremia Ord.*: Jer. 30,24

- 288 *Guds sidste Engel*: Åb. 16,17ff. – *omni Søn, der i Dag er født mig*: jf. Ap.G. 13,33. – *Oceanien*: den vestlige verden. – *Sanct Peters mod Malta*: Joh. 18,10. – *som Røde Havet for Israel*: 2. Mos. 14. – *Rosen*: Gustaf Fredrik v. R. (1688-1769), en af de svenske officerer, der ledsagede Karl XII på rødet gennem Europa. – *Guds Fødselskanuel*: Matt. 5,35. – *Discus*: diskussioner. – *Svedenborg og Polhem*: se n.r.s. 36 og 28. Svedenborg var en tid Polhems medarbejder, og sammen udgav de bl.a. tidsskriftet *Dardalus Hyperboræus* (1716-17). – *ingen Sol stod stille*: se s. 265 m. note. – *Sicre*: André S. (d. 1733), fransk officer i svensk tjeneste, der bragte budskabet om Karl XII's død til Stockholm. – *Taffeldækkeren Hultman*: Johan H. (o. 1666-1735), fra 1694 Karl XII's opvarter.
- 289 *Karlstens*: projektiler til svært artilleri. – *Krig på Jorden, Had mellem Mennesker*: jf. Luk. 2,14. – *Syndens Sold*: ... Rom. 6,23. – *Friedrich Wilhelm den 1. af Preussen*: (1688-1740), preussisk konge 1713-40, øgede landets militære magt. – *polske Tronfølge-Krig*: 1733-38 mellem på den ene side Frankrig (allieret med Sardinien, Spanien og Bayern) og på den anden side Østrig, Preussen og Rusland om arveretten til den polske trone. – *Stanislaus Leszcynski*: under Den polske Tronfølgekrig var S med fransk støtte polsk konge nogle uger 1733. – *sum deo et victibus armis*: «med Gud og sejrende våben». – *den østrigske Arvefølge-Krig*: europæisk stor-konflikt 1740-48 mellem på den ene side Østrig og Storbritannien, på den anden side Frankrig, Bayern, Spanien og Preussen. – *Sydsø-Krigen*: den preussiske syvårskrig 1756-63, hvis hovedmodstandere var Preussen støttet af Storbritannien over for Frankrig, Østrig og Rusland. – *Kolonikrigene*: i det 18. århs sidste halvdel var der adskillige krige mellem de europæiske kolonmagter. – *Lissabons Jordbævh*: jordskælvet 1755, der jævtede næsten hele Lissabon med jorden, fremkaldte en debat om Guds almægt og godhed.
- 290 *mars triumfals*: den triumferende krig. – 1789: året for udbruddet af Den franske revolution. – *Mystagogen*: den person, der indførte folk i de græske mysteriekulturer. – *vox montis, vox dei*: bjergets røst, Guds røst. – *Frau Holdé*: se n.r.s. 244. – *Knappe*: se s. 200E.